

Cezayir 2014

Berkan Ögür

[Arş. Gör., Sakarya Üniversitesi, Ortadoğu Araştırmaları Merkezi]

Özet

Bu çalışma 2014 yılında Cezayir'in iç ve dış politikasındaki gelişmeleri ele almaktadır. Ağırlıklı olarak üç konu üzerinde durulmaktadır. İlk olarak muhalefet partilerinin hile iddiaları ve sokak gösterileri ile gerginleşen bir ortamda ve Abdülaziz Buteflika'nın dördüncü kez kazandığı Cumhurbaşkanlığı seçimi analiz edilmektedir. İkinci olarak geçmiş yıllarda da çıkan kabileler arasındaki çatışmalar ve "Hilafetin Askerleri" örgütünün gerçekleştirdiği infaz eylemi tartışılmıştır. Üçüncü olarak Cezayir dış politikasındaki gelişmeler ele alınmaktadır. Öncelikle Türkiye ile gelişen ilişkilere değinilmektedir. Daha sonra ise Libya krizinin Cezayir'e yansımaları ve bu kriz bağlamında Cezayir, Mısır ve Fransa arasındaki rekabet değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Cumhurbaşkanlığı seçimleri ■ Libya ■ Abdülaziz Buteflika

Algeria 2014

Abstract

This study attempts to deal with domestic and foreign political developments in Algeria during the year 2014. It mainly focuses on three topics. Firstly, the presidential election that Abdulaziz Buteflika won for the fourth time upon tense atmosphere due to deception claims and street protests of opposition parties is analyzed. Secondly, the ongoing conflict between tribes which also occurred in past years and the execution that was performed by "Soldiers of the Caliphate" are discussed. Thirdly, foreign political developments of Algeria are examined. In the first place, the developing relations between Turkey and Algeria are addressed. Then the reflections of Libya crises on Algeria and the competition between Algeria, Egypt and France in this context are evaluated.

Keywords: Presidential Elections | Libya | Abdulaziz Bouteflika.

Giriş

2014 yılında Cezayir açısından en önemli konu 17 Nisan'da yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimleriydi. Nisan ayına gerek ekonomik gerekse siyasi olarak gergin bir atmosferde giren Cezayir'de en büyük tartışma ve gerilim kaynağı mevcut Cumhurbaşkanı Abdülaziz Buteflika'nın dördüncü kez Cumhurbaşkanı adayı olmasıydı. Büyük bir iç savaşın yaşandığı 90'lı yıllarda ülkenin iç savaştan çıkmasında önemli rol oynayan siyasetçi olarak bilinen ve 27 Nisan 1999'dan bu yana Cumhurbaşkanlığı görevini yürüten Buteflika, 2010'ların Cezayir'inde muhaliflerin hedef tahtasına oturduğu ve adı yolsuzluk ve seçim hileleri gibi suçlamalarla karşı karşıya kalan bir sima olarak öne çıkmaktaydı. Öte yandan ekonomik, toplumsal ve siyasi olarak birçok gerekçeyle Buteflika'nın adaylığına karşı çıkan muhalefetin bir kısmı seçimleri boykot etme yanlısıyken eski Başbakan Ali Benflis gibi kısmen güçlü adaylar da boykot etmenin çözüm getirmeyeceği yönünde bir yol izledi.

Seçimlerin ötesinde daha genel hatlarıyla ise Cezayir için 2014, gerek iç siyasette gerekse dış siyasette Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinde yaşanan gerilim, istikrarsızlık, şiddetli çatışma ortamı ile kıyaslandığında nispeten daha istikrarlı bir yıl oldu. Ancak yine de ülkenin söz konusu coğrafyalarda yaşanan bu olumsuz gelişmelerden tümüyle bağımsız kalamadığını eklemek gerekir.

İç Siyasi Gelişmeler

Gergin Geçen Seçimler ve Dördüncü Kez Buteflika

Büyük bir iç savaşın yaşandığı 90'lı yılların ardından Cezayir, 2000'li yıllarda düzenli seçimlerin yapıldığı bir ülke olarak öne çıkmaktaydı. Çok partili hayata geçildiğinden bu yana yapılan dört seçimden son üçünü kazanan ve

yaklaşık 15 yıldır bu görevi yürüten Abdülaziz Buteflika, kuşkusuz bu seçimlerin de en büyük tartışma konusuydu. Fransa'daki yarı başkanlık sistemine benzer bir yönetim biçimi olan Cezayir'de tüm kabinenin belirlenme süreci de dahil olmak üzere, Cumhurbaşkanı'nın ülke siyasetinde önemli bir konumu bulunmaktadır.

İki turlu yapılan Cezayir Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Buteflika'nın yanı sıra 5 aday bulunmaktaydı: Eski başbakan Ali Benflis, sol eğilimli İşçi Partisi Başkanı Louisa Hanun, Bağımsız Cephe Partisi Genel Başkanı Abdülaziz Belayid, Halk Cephesi Genel Başkanı Musa Tevati ve 54. Yıl Partisi lideri Ali Fevzi Rebain.

Seçimlerde altı aday bulunmasına rağmen adından en çok bahsedilen seçimleri boykot etme çağrısı yapan "Barakat (Yeter) Hareketi" oldu.¹ Barakat Hareketi her ne kadar muhaliflerin önemli bir kısmını bir araya getirirse de Buteflika'yı siyaseten tehdit edebilecek boyutta bir güç değildi. Ancak yine de laikler ve İslamcılar gibi Buteflika karşısında sürekli farklı cephelerde yer almış kesimleri bir araya getirebilmesi bakımından Cezayir siyasetindeki konumu anlamlıdır. Birçok siyasi parti ve sivil toplum kuruluşunun girişimi olan Barakat Hareketi içerisinde Müslüman Kardeşler'e yakın Toplumsal Barış Hareketi Partisi, Nahda Hareketi, Adalet ve Kalkınma Cephesi ile Laik Kültür ve Demokrasi İçin Birlik Partisi ve sol eğilimli Sosyalist Güçler Cephesi de yer almaktadır.² Hareket Buteflika'ya karşı birçok eleştiri yöneltmesinin yanı sıra "seçimlerin adil olmayacağı gerekçesiyle aday çıkarmamanın anlamsız olacağı" söylemi etrafında seçmenlerine boykot çağrısı yapmıştır. Uzun vadede ise demokratik yapının kurulması gerektiği ve bunun için de demokratik geçiş için imkan verilmesi gerektiğini savunmaktadır.³

1990 yılında yürürlüğe giren Siyasi Çoğulculuk Yasası'ndan sonra en büyük siyasi güçlerden biri olmayı başaran Barış Toplumu Partisi, Reform ve Kalkınma Hareketi ve Adalet ve Kalkınma Hareketi gibi İslami referanslı gruplar, 17 Nisan'da yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde ilk kez aday göstermeyerek Barakat Hareketi'nin boykot çağrısını destekledi. Bu İslami hareketlerin/partilerin 2012 yılına kadar ülke siyasetinde önemli bir ağırlığı vardı. Özellikle Barış Toplumu Partisi ve Reform ve Kalkınma Hareketi gibi siyasi partiler önceki seçimlerde ittifak yapmış ve o dönem Tunus, Mısır ve Fas'ta benzeri İslami partilerin başarılı olmalarından ötürü, büyük oy artışı beklmelerine rağmen güç kaybetmişlerdi.⁴

Cezayir'de Buteflika karşısı bir söylem 2000'li yıllar boyunca vardı; ancak Buteflika'nın üç dönem boyunca seçilebilmesinin temel sebebi olarak muhalefetin birlik olamaması gösteriliyordu. Buteflika her ne kadar %90'lara varan oy oranlarıyla seçilse de kendisine ve Cezayir bürokrasisine yönelik muhalefet ve sokak gösterileri de aynı oranda yüksek düzeydeydi. Ancak muhalefetin parçalı bir yapıya sahip olması, Buteflika'nın siyasi konumunu daha da güçlendiriyordu. Bunun dışında başta petrol ve doğalgaz gibi enerji kaynaklarına ilişkin olmak üzere yatırımların sürekli olarak ertelenmesi de yine aynı bürokrasinin hantallığının ve yolsuzlukların sonucu olarak görülmekteydi.⁵

Bu bakımdan muhalefetin birleşmesine hem Buteflika'nın kaybetmesi hem de Cezayir'in gelişmesi gibi misyonlar yükleniyordu. Hatta bazı yorumcular, Fransa'ya karşı verilen bağımsızlık savaşından bu yana Cezayir'in yürüdüğü tek yolun artık sonuna gelindiği ve Cezayir'in önemli bir yol ayrımında olduğunu vurgulamaktaydı.⁶

Barakat Hareketi'nin kurucularından Mustafa Benfodil'e göre çoğunluğunu öğrencilerin oluşturduğu hareketin üyelerinin yaşları 20-30 arasında değişmektedir. Başta başkent olmak üzere birçok şehirde, Buteflika'nın adaylığına karşı hareketle aynı ismi taşıyan gösteriler düzenlenmiş olsa da aslında bu gösteriler ilk değildi. Bir önceki cumhurbaşkanlığı seçimlerinde de ülkede, Buteflika'nın adaylığına karşı büyük gösteriler yaşanmıştı.⁷ Örneğin 6 Mart'ta yapılması planlanan büyük gösterilerin bir tanesinde polis, gösteriye müdahale ederek aralarında gazetecilerin de olduğu yaklaşık 100 göstericiyi tutuklamıştı. Bunun dışında 13 Mart'ta öğrencilerin ve aydınların çoğunluğunu oluşturduğu bir gösteriye, 15 Mart'ta ise Barakat Hareketi'nin *Artık Yeter* sloganı altında ülkenin farklı şehirlerinde düzenlediği büyük çaplı gösterilerden birkaçına da polis tarafından müdahale edilmişti.⁸ Bu gösteriler sadece Cezayir ile de sınırlı kalmamış önemli oranda Cezayirli nüfusun yaşadığı Fransa'da da Buteflika karşıtı gösteriler düzenlenmişti.⁹ Ancak şunu da belirtmek gerekir ki her ne kadar gösteriler seçim arifesinde artmış olsa da özellikle ekonomik ve siyasi temelli gösteriler, Cezayir'in 2000'li yıllarında hep var olagelmıştır.¹⁰

Bu tür gösteriler seçim döneminden önce var olsa da uzmanlar, seçim döneminde yapılan bu gösterileri iç savaşın yaşandığı 90'lı yıllardan sonra yapılan en büyük gösteriler olduğunu ifade ediyor. Üstelik gösteri yapmanın 1991 yılında çıkartılan bir yasada tamamen hükümetin iznine bağlandığı, 2001'de çıkartılan yasada ise başkent Cezayir'de toplu gösteri yapmanın tümüyle yasaklandığı da dikkate alındığında gösterilerin ve göstericilerin artması daha anlamlı bulunmaktadır. Bu bakımdan uzmanlar seçim öncesinde, yasal kısıtlamalara rağmen Barakat Hareketi'nin büyük çaplı gösteriler düzenleyebilmesini siyasi bir başarı olarak yorumlamıştır.¹¹

Öte yandan boykot yanlısı olan kesimlerin tek tepkisi Buteflika'ya karşı değildi. Buteflika karşısında yer alan diğer adaylar da hem siyasi hem de toplumsal olarak boykot yanlılarından nasibini almıştır. Örneğin Cumhurbaşkanı aday ve eski Başbakan Ali Benflis'in başkent Cezayir'in güneydoğusundaki Buveyra'da yaptığı seçim mitingi, seçimleri boykot çağrısı yapan yaklaşık 100 gösterici tarafından basıldı. Göstericilerin salona girdiği sırada konuşma yapan Cumhurbaşkanı aday Ali Benflis'in seçim kampanyasından sorumlu Cemil Bin Abdüsselam sahneyi terk etmek zorunda kaldı. Ayrıca salonu basan gruptan bir eylemci "burada miting yapmanıza izin vermeyeceğiz, prensip olarak seçimlere karşıyız" açıklamasını yaptı.¹² Aynı şekilde ülkenin kuzeyindeki Becaya kentinde 5 Nisan'da yapılması planlanan bir başka mitingde de olay çıkmış ve 6 polis yaralandı. Olayların büyümesi üzerine de miting iptal edildi. Ardından yine aynı kentte bulunan Becaya Üniversitesi öğrencileri de seçimlerin boykot edilmesi için yürüyüş yaptı.¹³

Barakat Hareketi'nin yanı sıra ülkede, boykot karşıtı olan bir kesim bulunmaktadır. Bunların başında ise daha önce 2004 yılındaki seçimlerde Buteflika'nın karşısında mağlubiyet yaşayan ve eski başbakanlardan biri olan Ali Benflis'ti. Aynı zamanda eski Adalet Bakanı ve avukat olan Ali Benflis, 19 Ocak'ta bir basın toplantısı yaparak adaylığını açıkladı.¹⁴ Aynı toplantıda programını da açıklayan Benflis, cumhurbaşkanlığı adaylığının *milli bir görev* olduğunu ifade ederek seçildiği takdirde gençler ve işçiler başta olmak üzere dar gelirli insanların sorunlarına odaklanacağını ifade etti. Benflis ayrıca boykot çağrısı yapanlar gibi seçimlerin adil geçip geçmeyeceği yönünde şüphesi olduğunu ancak "oy vermemenin de halkın oylarını çalanlar için kapı aralamak" olduğunu söyleyerek boykot yanlıları ile de aralarına mesafe koymuş oldu.¹⁵

Öte yandan Benflis'in ekonomik sorunlara odaklanacağını öne çıkarmasına rağmen seçildiği takdirde "ülkeyi yönetebilmek için muhalefetle birlikte hareket ederek baskıcı bir siyaset yürütmeyeceği" şeklindeki siyasi taleplere de programında yer vermiştir.¹⁶ Bu kapsamda "Özgür bir toplum için, birlikte" sloganıyla yürüttüğü seçim kampanyasında daha özgürlükçü bir anayasa da Benflis'in vaatleri arasındaydı.¹⁷

Gerek Ali Benflis'ten gerekse de boykot yanlılarından benzer eleştiriler alan Abdulaziz Buteflika ise 22 Şubat tarihinde Cezayir Cumhurbaşkanlığı için dördüncü kez adaylık başvurusu yaptı. Abdülaziz Buteflika'nın seçim kampanyası ise muhalefetin ve sokak hareketlerinin büyük eleştirilerine karşılık *istikrar* söylemi üzerine kuruluydu.¹⁸ Bilindiği gibi 1992-2002 yıllarını kapsayan dönemde ülkede iç savaş yaşanmış ve bu iç savaşta yaklaşık 200 bin kişinin yaşamını kaybettiği tahmin edilmektedir.¹⁹

Buteflika'nın adaylığı ile istikrar söylemi de tam bu noktada anlam kazanmaktadır. Buteflika'yı on yılı kapsayan ve 200 bin kişinin ölümüne neden olan iç savaştan ülkeyi kurtarıp istikrara kavuşturan kişi olarak tanıtan taraftarları, Buteflika'nın Cumhurbaşkanlığı dışında hiçbir alternatifin Cezayir'de istikrarı garanti edemeyeceğini savunmuştur. Örneğin 2003-2006 ve 2008-2012 dönemlerinde Buteflika'nın Cumhurbaşkanlığı'nda başbakanlık yapan Ahmet Uyahya seçimlerden bir ay önce bir televizyon programında "Cezayir her zaman seçimlerle yönetilen bir ülke oldu. Seçimlere boykot çağrısı yapanlar ne öneriyor? Geçiş süreci için çağrı yapanlar, orduyu müdahaleye çağırınlar ne öneriyor? Barakat ne öneriyor? Biz kaosun acı bedelini kan gölleriyle ödedik" şeklinde açıklama yaptı.²⁰ Bu bakımdan Buteflika yanlıları seçim kampanyasını, her ne kadar ülkedeki ekonomik krize, işsizliğe ve hayat pahalılığına karşı gösteriler olsa da istikrar dışında yani Buteflika dışında bir adayın Cezayir'i tekrardan iç savaşa götüreceği üzerine kurmuştur. Bu istikrar söylemi ise iki farklı tarihi dönemi çağrıştırmaktadır. Bunlardan biri ülkenin 90'lı yıllarda yaşadığı kanlı savaşken diğeri ise Arap Baharı sonrası Tunus, Libya, Mısır ve Suriye gibi ülkelerin mevcut istikrarsız yapısıdır. Cezayir'in geçmişte, komşularının ise günümüzde yaşadığı iç savaş ya da istikrarsız ortam Buteflika'nın istikrar söylemini pekiştiren olaylar olarak seçim döneminde sıkça gündeme gelmiştir.

Ancak muhalefet Buteflika'nın adaylığına sadece siyasi performansı nedeniyle değil aynı zamanda sağlık sorunları nedeniyle de karşıydı. Muhalefet uzun süredir tekerlekli sandalyede yaşamına devam eden 77 yaşındaki Buteflika'nın Cumhurbaşkanlığı yapamayacağını savunuyor. Gerçekten de Buteflika, Cumhurbaşkanı olmasına rağmen sağlık sorunları nedeniyle çok nadir konuşmaktadır. Damar tıkanıklığı tedavisi gören Buteflika, rutin kontrollerini yaptırmak için düzenli olarak Fransa'ya gitmektedir ve bu rahatsızlığı kimi zaman konuşmasına da mani olmaktadır. Seçim döneminde de aynı sebeple pek fazla açıklama yapamayan Buteflika, adaylık açıklamasından birkaç gün sonra devlet televizyonuna yaptığı nadir açıklamalarından birinde, yaşadığı sağlık problemlerinin siyasi yeteneğini etkilemediğini ve görevden çekilmesi için mazeret olmadığını belirtti. Yine aynı açıklamada Buteflika, adaylığını Cezayirlilerin kendisine yaptığı çağrı üzerine ilan ettiğini belirtip, "bu çağrıya olumlu bir yanıt vermek benim görevim, hayatım boyunca hiçbir zaman görev çağrısından kaçmadım" ifadelerini kullanmıştır.²¹ Buteflika bu ifadesine rağmen, seçim kampanyasına sağlık sorunları nedeniyle katılamamış ve kontrollerini yaptırabilmek için düzenli olarak Fransa'ya gitmek zorunda kalmıştı. Bu sebeple seçim boyunca yalnızca iki kez demeç verebilmişti.²²

Buteflika'nın seçim kampanyasını ise Başbakan Abdülmelik Sellal yönetmiştir. 13 Mart'ta istifa eden Sellal, seçim süreci boyunca Buteflika'nın sözcülüğünü yapmış, Buteflika adına görüşmelerde bulunmuş, açıklamalar yapmıştır.²³ Bu nedenle seçim süreci boyunca Sellal'ın açıklamalarını Buteflika'nın açıklamaları şeklinde değerlendirmek yerinde olacaktır. Sellal'ın yanı sıra 2 eski başbakan, 3 eski bakan, eski ulusal konsey başkanı da Buteflika'nın seçim kampanyasında görev almıştır.²⁴

Buteflika'nın seçim kampanyasına döndüğümüzde ise istikrar söyleminin yanı sıra muhalefetin eleştirilerine yanıt verebilmek adına ekonomik ve siyasal vaatlere de yer verilmiştir. Bu kapsamda ülkedeki iş adamları ve üst düzey bürokratlarla görüşen Sellal, petrole dayalı Cezayir ekonomisinde iyileştirmeler yapılabilmesi için dış kaynağa ihtiyaç duyulduğunu belirtmiş, dış kaynağın ülkeye çekilebilmesi için de 'bürokratik diktatörlük' şeklinde isimlendirdiği engellerin kaldırılacağını sözünü vermiştir. Bu şekilde istihdam imkanı sağlanacağını ve işsizlik sorununa çözüm bulunacağını ifade etmiştir.²⁵ Buteflika'nın seçim kampanyasında öne çıkan siyasal vaat ise muhalefetin baskıcı olduğunu öne sürdüğü anayasanın değiştirilmesiydi. Yeni anayasa yapılacağını sözünü veren Sellal, yeni anayasanın daha özgürlükçü olacağını ifade etmiştir. Daha özgürlükçü anayasa vaadi Sellal'ın net bir tarih vermemesinden ötürü muhalefet tarafından samimi bulunmamıştır.²⁶

Seçimlerin yapıldığı nisan ayına geldiğimizde ise Buteflika'nın dördüncü kez Cumhurbaşkanı seçileceği ve seçimlere katılımın çok düşük seviyede kalacağı şeklinde iki beklenti hakimdi. Seçim sonuçları bu iki beklentiye de doğrular nitelikteydi. Resmi sonuçlara göre mevcut Cumhurbaşkanı Buteflika oyların %81,53'ünü alarak dördüncü kez Cumhurbaşkanı seçildi. Seçimlerde Buteflika'ya rakip sayılabilecek tek aday olarak gösterilen Ali Benflis ise

oyların %12,18'ini aldı. Seçime giren en genç aday olan Abdülaziz Belaid'in %3,03 oy aldığı seçimlerde diğer üç aday pek fazla varlık gösteremedi. Bunun yanı sıra 22 milyon seçmenin olduğu Cezayir'de beklendiği gibi seçime katılım oranı %51,7 gibi düşük bir düzeyde kalarak en düşük katılımın olduğu seçimler olarak kayıtlara geçti. (2009'daki seçimlerde katılım oranı %75'ti).

Aday	Oy (%)
Abdülaziz Buteflika	81,3
Ali Benflis	12,18
Abdülaziz Belaid	3,03
Louisa Hanoune	1,37
Ali Fawzi Rebaïne	0,99
Moussa Touati	0,56 ²⁷

Seçimlerden ikinci olarak çıkan Ali Benflis başta olmak üzere birçok parti seçimlerin şeffaf olmadığını, hile karıştırıldığını iddia etti. Ancak seçimlere hile karıştırıldığı gerekçesiyle yapılan yüze yakın itirazın tümü, ilgili mahkemelerce reddedildi. Bunun yanı sıra Buteflika, göreve başlar başlamaz seçim kampanyasını yürüten eski Başbakan Abdülmelik Sellal'ı tekrar Başbakan olarak atadı.²⁸

Buteflika'ya karşı siyasi olarak birçok sivil toplum örgütünün ve siyasi partilerin toplumsal olarak işsizlerin, öğrencilerin gösteri yapmasına karşı Buteflika'nın seçimi açık ara kazanması sürpriz olmadı. Buteflika'nın seçim başarısında muhalefetin birlik sağlayamaması, Buteflika'nın Cezayir tarihinde önemli bir sima olması gibi sebeplerin yanı sıra Buteflika'nın istikrar söylemi üzerine kurulu seçim kampanyasının oldukça başarılı olduğu görülmüştür. Cezayirli seçmenin ekonomik ve siyasal gelişme vaat eden Ali Benflis yerine istikrar vaat eden Buteflika'yı seçmiş olması, uzmanlar tarafından Cezayirlielerin "Buteflika'nın yokluğunda ülkenin siyasi istikrarsızlığa sürükleneyeceği" endişesini taşıdığı şeklinde yorumlanmıştır.²⁹ Sonucu ne olursa olsun, seçimlerin ülkede süregelen gergin siyasi atmosfere ve sokak gösterilerine son vereceği beklenmiyordu. Muhalefetin gündeminde bu kez seçimlere hile karıştırıldığı iddiaları vardı.³⁰ Bunun yanı sıra çeşitli muhalif siyasi parti temsilcileri seçimlerden sonra kendi aralarında birleşme görüşmelerine devam etmiş ancak bu konuda hatırı sayılır bir ilerleme kaydedilememiştir.

Kabileler Arası Çatışma

Tarihi olarak farklı kabilelerin varlığını devam ettirdiği Cezayir'de kimi bölgelerde dönem dönem kabileler arası çatışmalar yaşanmaktadır.³¹ Başkent Cezayir'in güneyinde bulunan ve tarihi Berberi şehirlerinden diyebileceğimiz Gardaya bölgesi de çoğu zaman benzer çatışma potansiyelinin öne çıktığı bölgelerden bir tanesidir. Zaman zaman bağımsızlık temelli gösteriler yapan Berberiler, Cezayir Devleti'nin kendilerine yönelik asimilasyon ve katliam politikası yürüttüğünü iddia ediyorlar.

16 Aralık 2013'te İbadi mezhebine bağlı Berberi kabileleri ile Arap kabileleri arasındaki gerginlik çatışma boyutuna ulaşmış ve üç Berberi hayatını kaybetmişti.³² Mart ayına gelindiğinde ise bu mezhep temelli çatışmalara müdahale eden polislerin de yaralandığı, 70 kadar dükkanın ateşe verildiği ve bir kişinin de öldüğü çatışma yaşanmıştı.³³ Güvenlik güçlerinin devreye girmesi ile birlikte son bulan olaylar, gerginlikten ötürü bölgeyi terk eden ailelerin geri dönmesiyle tekrar başladı. 2013 Aralık ve 2014 Mart arasındaki dönemde kabileler arasındaki çatışmalar sebebiyle toplam 8 kişi yaşamını yitirirken yüzlerce kişi de yaralandı.³⁴

Öte yandan başkent Cezayir'de de 14 Mart'ta bölgedeki çatışmaların durması için bir gösteri düzenlendi. "Bölünmeye hayır, istikrara evet" sloganı atan göstericiler, Gardaya bölgesindeki çatışmalardan yerel makamları ve güvenlik güçlerini sorumlu tutmuşlardır. İddialara göre çatışma riski olduğu bilindiği halde güvenlik önlemleri azaltıldı ve çatışmalarda hedef alınan ailelerin evlerine dönmelerine müsaade edildi.³⁵

Son not olarak ifade etmek gerekir ki kabileler arası çatışmalara sahne olan bu bölge, gergin geçen seçim atmosferinde "boykot" taraftarları yanında yer almış ve seçime katılımın en düşük kaldığı bölge olarak öne çıkmıştır.

Cezayir'de IŞİD Tedirginliği

Bilindiği gibi son dönemde Ortadoğu coğrafyasına ilişkin tartışmaların merkezinde IŞİD bulunmaktadır. Irak'ın Musul kendini ele geçirdikten kısa bir süre sonra hilafet ilan eden örgüte, farklı bölgelerden bağlılıklarını ilan eden çeşitli gruplar bulunmaktadır. Kuzey Afrika'da faaliyet gösterip IŞİD'e bağlılığını açıklayan gruplardan biri olan³⁶ Hilafetin Askerleri, Cezayir'in doğusunda yaptığı bir eylemle adından bahsettirdi. Hilafetin Askerleri, 22 Eylül'de Cezayir'in doğusunda bir bölge olan Tizi Uzu'da Hérve Gourdel isimli bir Fransız turisti kaçırıp rehin aldı ve yayınladıkları bir videoyla yaptıkları açıklamada "Fransa, IŞİD'e karşı Irak'ta ve Suriye'de yapılan operasyonlardan çekilmediği takdirde rehineyi öldüreceklerini" bildirdi.³⁷

Bu olay Fransız medyasında IŞİD'in ilk kez Fransa'yı hedef aldığı şeklinde yer buldu. Fransız turistin rehin alınmasının üzerinden çok geçmeden 26 Eylül'de örgüt, turistin başını kestiğini gösteren bir video yayınladı.³⁸ Hérve Gourdel'in öldürüldüğü görüntülerin yayınlanmasından yaklaşık bir ay sonra 22 Aralık'ta Cezayir ordusu, içinde Hilafetin Askerleri'nin liderinin de olduğu teröristlerin, yapılan bir operasyon sonucunda yakalanıp öldürüldüğünü duyurdu.³⁹

IŞİD'in Libya'daki güvenlik zafiyeti nedeniyle Mağrip bölgesinde de küçük gruplar aracılığıyla etkili olmaya başladığı, küçük de olsa kendisine biat eden grupların ortaya çıktığı görülüyor. Bu olay dışında 2014 yılında çok ses getiren bir olay yaşanmazken, Cezayir güvenlik birimleri bu grupların Cezayir'in de dahil olduğu Mağrip bölgesinde etkili olmasından, Cezayir özelinde ise bu örgütün Cezayir ordusuna karşı operasyonlar düzenlemesinden çekiniyor.⁴⁰

Dış Politika

Cezayir dış politikası özellikle Arap Baharı sonrasında komşularının yaşadığı siyasi dönüşümden ciddi bir biçimde etkilenmiştir. Bu kapsamda Libya ve Tunus'un mevcut istikrarsız yapısı, Cezayir'in dış politikada sürekli aktif olmasına neden olurken sınır güvenliği ve kontrolü de en çok tartışılan konulardan olmuştur. Bunun dışında 2000'li yıllarda artan Türkiye-Cezayir ilişkileri de 2014 yılında ticari anlaşmalarla ve ziyaretlerle pekiştirilmiştir.

Türkiye İle İlişkiler

2010'lu yıllara bakıldığında Türkiye ile Cezayir ilişkilerinin diplomatik ve ekonomik düzeyde ciddi bir ivme kazandığını görüyoruz. Son iki yılda Türkiye'nin Cezayir'e yaptığı üst düzey resmi ziyaretler –ve elbette ziyaretlerin içeriği- gelişen ikili ilişkilerin en net örneğidir. Bilindiği gibi 2013 yılında başbakanlığı sırasında Kuzey Afrika ülkelerine resmi ziyaretlerde bulunan Recep Tayyip Erdoğan⁴¹, aynı geleneğini 2014 yılında da bu kez Cumhurbaşkanı sıfatıyla sürdürdü ve 20 Kasım 2014'te⁴² resmi ziyaretler kapsamında yanında bakanlar ve üst düzey bürokratlarla birlikte Cezayir'e gitti.

Erdoğan'ın Cezayir ziyaretinde öne çıkan başlık ekonomi oldu. Cezayir'de iş dünyasına yönelik konuşmasında Türkiye ile Cezayir arasındaki ticaret hacmine dikkat çekti ve Cezayir'in ekonomi alanında ne kadar önemli bir yer kapladığını dile getirdi. Bu kapsamda iki ülke arasında 10 yıl kadar önce 1 milyar doları bulmayan ticaret hacminin 2013 yıl sonu itibarıyla 4,5 milyar dolara çıktığını hatırlatan Erdoğan, bu rakamın da yeterli olmadığını dile getirerek, “Ancak bu seviye de bizim için asla yeterli değil. Çok çalışırsak gayret ederseniz aradaki engelleri kaldırırsak Türkiye-Cezayir dış ticaret hacmini çok rahat bir şekilde 10 milyar dolara ulaştırabiliriz” ifadesini kullandı.⁴³

Türkiye ile Cezayir ekonomik ilişkilerini incelediğimizde enerji sektörünün dikkati çeker biçimde öne çıktığını görüyoruz. Ziyaret sırasında enerji alanında iki ülke arasında anlaşmalar yapılmış, bu anlaşmaların yoğunluğunu ise Türkiye'nin Cezayir'den ithal ettiği doğalgaz kalemi oluşturmuştur. Aralık ayında yapılan anlaşmaya kadar Türkiye, enerji ihtiyacının %7'sini Cezayir'den karşılıyordu.⁴⁴ Konu üzerine açıklama yapan Recep Tayyip Erdoğan Cezayir'den sağlanan doğalgaz ithalatının devam edeceğini ifade etti: “Cezayir, doğalgaz ithalatımızda dördüncü sırada yer alıyor. Cezayir, milli hidrokarbon şirketi SONATRACH ve bizim şirketimiz BOTAŞ, süresi 2014 Aralık ayında dolacak olan, doğalgaz alım satımına ilişkin sözleşmeyi 10 yıl süreyle uzattılar.”⁴⁵ Erdoğan'la birlikte Cezayir'e giden Enerji Bakanı Taner Yıldız, mevkidaşı Cezayir Enerji Bakanı Youcef Yousfi ile birlikte “Enerji Alanında İşbirliğine Dair Ortak Deklarasyon” isimli anlaşmaya imza attı. Ticari gizlilik sebebiyle içerik açıklamasının yapılamadığını belirten Taner Yıldız, Cezayir ile yapılan anlaşmanın 10 yıl için uzatıldığını açıkladı.⁴⁶

İki ülke arasındaki siyasi görüşmeler ise Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Cezayir Cumhurbaşkanı Abdülaziz Buteflika ile yaptığı görüşme-

de ele alındı. Görüşme sonrası yapılan açıklamada iki ülkenin de Libya'ya her türlü askeri müdahaleye karşı olduğu, Irak'ın toprak bütünlüğü ve Filistinliler arasındaki ulusal uzlaşının devam etmesi yönünde hemfikir olduğu belirtildi.⁴⁷

Libya Krizinin Cezayir'e Yansımaları

Bilindiği gibi Arap Baharı'nın yaşandığı 2011 yılında Libya ve Tunus'ta uzun süreli rejimler yıkılmış ancak sonrasında her iki ülke de istikrar sorunlarıyla yüzleşmek durumunda kalmıştır. Libya'ya göre seçimlerin yapıldığı, devlet çarkının daha işler durumda olduğu bir Tunus'tan söz edilebilirken Libya kendini ciddi çatışmaların, nüfuz mücadelelerinin içinde bulmuştur. Bu ülkelerdeki istikrarsızlıktan yararlanmak isteyen oluşumlar için Cezayir sınırı her zaman önemli bir geçiş nokta olarak durmuştur. Bu nedenle 2014'ün Cezayir için sınır problemlerinin yaşandığı bir yıl olduğunu söyleyebiliriz.

Genel anlamda Cezayir'in sınırdan da öte güvenlik problemi yaşadığı resmi makamlarca da ifade edilmiştir. Bu kapsamda da Cezayir hem sınırı kontrol etmeye çalışırken hem de Libya'nın başkenti Trablus'taki büyükelçiliğini kapatma kararı aldı. Cezayir Dışişleri Bakanlığı'ndan yapılan yazılı açıklamada "Libya'daki güvenlik zafiyetinden dolayı başkent Trablus'ta bulunan büyükelçiliğimiz geçici olarak kapatılmıştır" denildi. Öte yandan bakanlık, bu kararın Libya'lı yetkililerle konuşularak ortak alınan bir karar olduğunu bildirmiş ve Libya'daki personelin Cezayir'e ulaştığı da eklenmiştir. Cezayir yönetiminin bu kararı almasındaki en önemli gerekçe ise elçilikteki Cezayirli personelin kaçırılacağına yönelik bir istihbaratın alınmış olmasıydı. Libya'da siyasi krizin ortaya çıktığı dönemden bu yana bazı konsolosluk veya elçilik çalışanları kaçırılmıştı.⁴⁸ Bunun yanı sıra Cezayir, ülkenin güneydoğusunda Lizi bölgesinde bulunan Tinalkum, Ed-Dıbdab, Canet ve Tarat sınır kapılarını da güvenlik gerekçesiyle geçici olarak kapattığını açıkladı.⁴⁹

Cezayir yönetimi bin kilometrelik Libya sınırına ilişkin tedbirlerini de arttırmış ve sınıra asker takviyesi yapmıştır. Cezayir Genelkurmay Başkanı ve Savunma Bakanı Yardımcısı Kayıd Salah, "Libya'da fitili ateşlenecek bir iç savaşın sınır bölgesinde yaşayan Cezayirlileri etkilememesi için bu kararın alındığını" duyurmuştur. Bu takviye yaklaşık olarak 5 bin askeri ve jandarma kuvvetlerini kapsamaktadır. Cezayir askeri yönetimi, sınıra sadece asker takviyesi yapmakla yetinmemiş, olası iç savaş tehlikesinden ötürü sınırdaki bazı noktalara tampon bölge oluşturma kararı da almıştır. Aynı kararlar kapsamında kontrol edilmesi zor olan silahlı gruplar tarafından toplanma ve eğitim faaliyetinin yürütüldüğü Sahra bölgesine havadan ve karadan takviye yapılarak bölgenin kontrol altına alınması hedeflenmiştir.⁵⁰

Cezayir'in Libya'ya yönelik kimi hamleleri nedeniyle, iç savaşın ardından Libya'da nüfuz elde etme çabası nedeniyle Mısır ile çekiştiği yorumlarına rastlamak da mümkündür. Cezayir'in diğer Kuzey Afrika ülkeleri olan Tunus ve Fas'la yapmış olduğu sınır güvenliği anlaşmaları bu kapsamda değerlendirilmektedir. Öte yandan bu işbirliğinin de aynı zamanda kendi içinde bir reka-

bet halinde ilerlediği yönünde değerlendirmelere rastlamak da mümkündür.⁵¹ Bu konuda Cezayir Libya'da siyasi çözümden yana olduğunu ifade etmektedir. Libya'nın diğer komşusu Mısır ise Libya'daki silahlı grupların kendi sınırlarında operasyon düzenlediği ve bu kaosun içinde silah akışının kesilip siyasi çözüm bulmanın çok uzun zaman alacağı gerekçeleriyle askeri çözüm seçeneğini de kapatmamaktadır.⁵²

Bu rekabet sadece Kuzey Afrika ülkeleri ile de sınırlı değildir. Mısır'ın yanı sıra Fransa gibi büyük güçler de askeri çözüm seçeneğini gündemde tutmaktadır. Fransa Savunma Bakanı Jean-Yves Drain uluslararası kurumları Libya'ya askeri müdahaleye çağırdığı konuşmasında "Libya bugün gerçek anlamda bir kaosta ve teröristler için bereketli topraklar haline geldi. Bu durum önce Nijer'i sonra da Fransa'yı tehdit eder hale geldi" diyerek Fransız ordusunun böyle bir müdahale için hazır olduğunu ifade etmiştir.⁵³ Özellikle Kaddafi'ye yönelik isyanların çıktığı dönemde askeri müdahale seçeneğini gündeme getiren ilk büyük güç olan Fransa için Libya'daki durumun ciddileşmesi, Fransız şirketlerinin iş sahası olan Libya'nın güney sınırının da tehdit altına girmesi anlamına gelmekteydi.⁵⁴

Öte yandan Fransa'nın bu hamlesine karşılık Cezayir, ülkede siyasi çözüm sağlanması adına eylül ayında Libya'daki siyasi grupları bir araya getirerek "diyalog zemini" oluşturma arayışına girişmiş⁵⁵ ve "diyalog zemini" ekim ayında Cezayir'de toplanmıştır.⁵⁶ Cezayir'in bu girişimi, Libya'daki krizden etkilenen ülkeleri bir araya getirerek ülkedeki krizin siyasi diyalog yoluyla çözülmesini, devlet kurumlarının yeniden inşasının sağlanması gibi tedbirleri içeriyordu. Bu girişim, Cezayir'le benzer problemleri yaşayan Tunus tarafından da desteklenmiştir.⁵⁷

Libya'ya ilişkin son gelişme olarak da 2014'ün Aralık ayında beşinci kez toplanan "Libya'ya Komşu Ülkeler Dışişleri Bakanları" toplantısının yapılması olmuştur. Cezayir'in yanı sıra Mısır, Sudan, Cezayir, Tunus, Çad ve Nijer'in katıldığı toplantı Sudan'ın başkenti Hartum'da gerçekleşmiştir. Toplantıya katılan ülkeler iki konuya temas etti: "Çözüm için siyasi diyalog başlatılması ve Libya'ya silah akışının kesilmesi".⁵⁸ Geline son noktada Libya'daki kriz devam ettiği gibi Cezayir için de bunun bir yansıması olarak sınır güvenliği gündemdeki yerini korumaya devam edecek gibi görünmektedir.

Sonuç

Cezayir, özellikle Arap Baharı'nın ardından nispeten daha az gerilimli toplumsal yapısıyla Mağrip bölgesinde farklı bir görüntü çizen bir ülke ve toplum olarak diğerlerinden ayrılıyor. Ancak yine de Cezayir'in Ortadoğu'nun ve Kuzey Afrika'nın yaşadığı çalkantılı toplumsal ve siyasi atmosferden çok da uzak olduğu söylenemez. Her ne kadar 15 yıldan bu yana bir iktidar değişikliği yaşanmasa da özellikle son 5 yılda giderek artan ve siyasal talepler içeren gösteriler ve bu gösterilerde hükümete yönelik yapılan rüşvet, hile gibi eleştiriler artış göstermektedir.

Bu duruma ek olarak Cezayir'in üç bir yanını saran istikrarsız yapıya sahip devletler de Cezayir için önemli bir potansiyel sorun olarak öne çıkıyor. Libya'daki kaos ortamının devam etmesi, Cezayir ve Tunus gibi ülkelere güvenlik maliyeti olarak dönmektedir. Libya ve Irak gibi ülkelerde etkin olma mücadelesi veren silahlı örgütlerle alakalı olarak Cezayir dikkatli bir politika izlemeye çalışmaktadır.

Kronoloji

- **19 Ocak:** Eski başbakanlardan Ali Benflis Cumhurbaşkanlığı adaylığını açıkladı.
- **22 Şubat:** Abdülaziz Buteflika Cumhurbaşkanlığına dördüncü kez adaylığını koydu.
- **13 Mart:** Başbakan Abdülmelik Sellal, Buteflika'nın seçim kampanyasını yönetmek için istifa etti.
- **14 Mart:** Gardaya Bölgesi'ndeki çatışmaların durması için başkent Cezayir'de gösteri düzenlendi.
- **5 Nisan:** Boykot yanlılarının planladığı büyük çaplı miting iptal edildi.
- **17 Nisan:** Cumhurbaşkanlığı seçimleri yapıldı.
- **5 Mayıs:** Cumhurbaşkanlığı seçimleri sonrası yeni kabine açıklandı.
- **16 Mayıs:** Cezayir Libya konsolosluğunu kapattı.
- **22 Eylül:** Hilafetin Askerleri bir Fransız turisti kaçırıp rehin tuttuğunu açıkladı.
- **26 Eylül:** Hilafetin Askerleri, rehin olarak tuttuğu Fransız turistin kafasını kestikleri görüntüleri paylaştı.
- **19 Kasım:** Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Cezayir'e resmi ziyarette bulundu.
- **8 Aralık:** Türkiye ile Cezayir arasındaki enerji ticareti anlaşması uzatıldı.
- **22 Aralık:** Cezayir ordusu, Fransız turisti öldüren teröristlerin ölü olarak ele geçirildiğini açıkladı.

Notlar

- 1 "Algérie : le mouvement Barakat se pose en opposition citoyenne à Bouteflika", *Le Monde*, 15 Nisan 2014.
- 2 Catherine Gouëset, "Barakat: le mouvement anti-Bouteflika peut-il s'étendre en Algérie?", *L'Express*, 7 Nisan 2014.
- 3 Salsabil Chellali, "Algérie: le front du boycott s'élargit", *Jeune Afrique*, 19 Mart 2014.
- 4 "İslami Hareketlerden Boykot", *Al Jazeera Turk*, 14 Nisan 2014.
- 5 "Country Analysis Brief: Algeria", *U.S. Energy Information Administration*, 24 Temmuz 2014.
- 6 Zervak Nusayr, "Cezayir Yol Ayırımında", *Al Jazeera Turk*, 15 Nisan 2014.
- 7 "Les Militants anti-4eme mandat fondent le Mouvement Barakat!", *algériefocus.com*, 2 Mart 2014.
- 8 Isabelle Mandraud, "En Algérie, une mobilisation inédite contre la candidature d'Abdelaziz Bouteflika", *Le Monde*, 13 Mart 2014.
- 9 "Algérie: des manifestants à Paris contre un 4e mandat de Bouteflika", *Le Parisien*, 1 Mart 2014.
- 10 "Her şeye rağmen Bouteflika", *Al Jazeera Turk*, 14 Nisan 2014.
- 11 "Buteflika karşıtlarına müdahale", *Al Jazeera Turk*, 7 Mart 2014.
- 12 "Algérie: la campagne présidentielle se tend à une semaine du scrutin", *L'Express*, 7 Nisan 2014.
- 13 "Seçim Mitinginde Arbede", *Al Jazeera Turk*, 9 Nisan 2014.
- 14 Isabelle Mandraud, "Algérie : après la disgrâce, Ali Benflis veut relever le « défi le plus important » de sa vie", *Le Monde*, 20 Ocak 2014.
- 15 "Cezayir'de Eski Başbakan Aday", *Al Jazeera Turk*, 20 Ocak 2014.
- 16 "Eski Başbakan Buteflika'ya Karşı", *Al Jazeera Turk*, 16 Nisan 2014.
- 17 Isabelle Mandraud, "En Algérie, Ali Benflis, l'« homme du changement » issu du sérail", *Le Monde*, 4 Nisan 2014.
- 18 Raouf Boucekkine, "Algérie : Changeons le pouvoir avant qu'il n'explode", *Le Monde*, 17 Nisan 2014.
- 19 James D. Le Sueur, "Between Terror And Democracy, Algeria since 1989", *New York: Zed Books*, 2010.
- 20 "Her şeye rağmen Bouteflika", *Al Jazeera Turk*, 14 Nisan 2014.
- 21 "Algérie: Bouteflika dit que sa santé ne le "disqualifie" pas pour un 4e mandat", *BFM TV*, 22 Mart 2014.
- 22 "Bouteflika est rentré en Algérie après des examens médicaux", *Le Monde*, 16 Ocak 2014.
- 23 "Algérie: le premier ministre démissionne pour diriger la campagne de Bouteflika", *Le Monde*, 13 Mart 2014.
- 24 Isabelle Mandraud, "En Algérie, les proches du président Bouteflika, absent, lancent sa campagne", *Le Monde*, 22 Mart 2014.
- 25 "Buteflika'dan Yeni Anayasa Vaadi", *Al Jazeera Turk*, 20 Mart 2014.
- 26 "Présidentielle en Algérie: Bouteflika promet une démocratie plus large" *Le Point.fr*, 23 Mart 2014.
- 27 "Algérie: Bouteflika réélu, l'opposition ne reconnaît pas le résultat", *Le Monde*, 18 Nisan 2014.
- 28 Abdou Semmar, "Nouveau gouvernement algérien: les toutes derniers bruits avant l'annonce", *ALGERIE-FOCUS.com*, 5 Mayıs 2014.
- 29 John Pierre Entelis, "Analysts Discuss Significance of Algerian Presidential Elections", *Project on Middle East Democracy*, 14 Nisan 2014.

- 30 Isabelle Mandraud, "La réélection contestée d'Abdelaziz Bouteflika en Algérie", *Le Monde*, 19 Nisan 2014.
- 31 Cezayir'de İbadi mezhebine mensup olan Berberiler'in nüfusu yaklaşık 15 milyon. İslam'ın mezheplerinden Hariciliğin bir kolu olan İbadilik bugün Umman ve Kuzey Afrika'daki birçok devlette yayılmış olan Berberiler arasında yaygın bir inanç.
- 32 Isabelle Mandraud, "En Algérie, Ghardaïa enflammée par les violences communautaires", *Le Monde*, 19 Şubat 2014.
- 33 "Cezayir'de kabileler arası şiddet", *Al Jazeera Turk*, 14 Mart 2014.
- 34 "Cezayir'de sağduyu çağrısı", *Al Jazeera Turk*, 19 Mart 2014.
- 35 "Gerginlik devam ediyor", *Al Jazeera Türk*, 16 Mart 2014.
- 36 Isabelle Mandraud, "Alger craint l'influence grandissante de l'EIL", *Le Monde*, 30 Haziran 2014.
- 37 Paul Barelli, "Qui était Hervé Gourdel, l'otage français en Algérie ?", *Le Monde*, 23 Eylül 2014.
- 38 "François Hollande : « Hervé Gourdel est mort parce qu'il était français »", *Le Monde*, 24 Eylül 2014.
- 39 Amir Akef, "Algérie : l'armée a tué l'assassin d'Hervé Gourdel", *Le Monde*, 24 Aralık 2014.
- 40 Mélanie Matarese, "Les Soldats du Califat, des Anciens d'Aqmi", *Le Figaro*, 23 Eylül 2014.
- 41 http://www.mfa.gov.tr/basbakan-erdogan-cezayir-ve-tunus_a-resmi-birer-ziyaret-gerceklestirdi.tr.mfa.
- 42 Bu ziyaret Türkiye'nin Cezayir'e 1999 yılından bu yana Cumhurbaşkanlığı düzeyinde ilk ziyareti.
- 43 "Diplomatie : le président turc Recep Tayyip Erdogan est en visite à Alger", *Jeune Afrique*, 20 Kasım 2014.
- 44 "Gazprom sattığı gazın fiyatını açıkladı", *Al Jazeera Turk*, 3 Haziran 2014
- 45 "Erdoğan: O saldırı Türkiye'ye yapılmıştır", *Al Jazeera Turk*, 19 Kasım 2014.
- 46 "Türkiye, AB ile Rusya arasında kalmaz", *Al Jazeera Turk*, 8 Aralık 2014.
- 47 "Erdoğan: O saldırı Türkiye'ye yapılmıştır", *Al Jazeera Turk*, 19 Kasım 2014.
- 48 "L'Algérie ferme son ambassade à Tripoli", *Liberation Monde*, 16 Mayıs 2014.
- 49 Djamilia Ould Khettab, "Algérie-Libye: "On paye notre soutien a Kaddafi", *L'Algérie Focus.com*, 20 Mayıs 2014.
- 50 "Cezayir'de Libya Hareketliliği", *Al Jazeera Turk*, 29 Mayıs 2014.
- 51 "İç çekişme ile dış müdahale arasında Libya", *Al Jazeera Turk*, 15 Ağustos 2014.
- 52 "Sisi'den İhvan'a yeşil ışık", *Al Jazeera Turk*, 21 Eylül 2014.
- 53 Thomas Gaist, "La France prépare des frappes militaires sur le sud de la Libye", *mondialisation.ca*, 12 Ocak 2015.
- 54 Zervak Nusayr, "Libya krizi ve Cezayir girişimi", *Al Jazeera Turk*, 7 Kasım 2014
- 55 Sonia Lyes, "L'Algérie accueillerait un dialogue inter-libyen en octobre", *TSA*, 23 Eylül 2014.
- 56 Cherif Ouazani, "L'Algérie, diplomate au long cours", *Jeune Afrique*, 27 Ekim 2014.
- 57 "Libye: l'Algérie encourage les parties à participer "loyalement" au dialogue engagé sous les auspices de l'ONU", *Algérie Presse Service*, 13 Ocak 2015.
- 58 "Komşuları Libya'daki Krizi Görüştü", *Al Jazeera Turk*, 4 Aralık 2014.